

ПЕРСОНАЛІЇ ЗАРУБІЖНИХ РЕФОРМАТОРІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСВІДУ ОСВІТНІХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

PERSONALITIES OF FOREIGN REFORMERS OF THE LATE XIX – EARLY XX CENTURY OF THE ELECTRONIC RESOURCE “OUTSTANDING TEACHERS OF UKRAINE AND THE WORLD” AS A SOURCE OF EXPERIENCE OF EDUCATIONAL TRANSFORMATIONS

У статті крізь призму історико-бібліографічних досліджень подано детальну характеристику змісту та наповнення рубрик персоналії зарубіжних педагогів-реформаторів кінця ХІХ – початку ХХ століття електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»: Георга Кершенштейнера, Марії Монтессорі, Вільгельма Лая, Селестена Френе, Джона Дьюї, Людвіга Гурліта та Роберта Зейделя. В електронному ресурсі, розміщеному на веб-порталі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ) продемонстровано життєвий шлях і науковий доробок педагогів-реформаторів. Подано детальну характеристику розділів сторінок: «Біографія», «Бібліографія праць», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність», «Повнотекстові документи», «Фотогалерея», «Навчальні заклади, які працюють за системою педагога», «Зклади, яким присвоєно ім'я педагога» тощо. З'ясовано, що ідеї педагогів-реформаторів проникають у сучасний освітній процес України, зокрема в нову українську школу, і стають як основою сучасних принципів навчання та виховання, так і вектором педагогічного руху. Підкреслено, що вивчення, переосмислення та перепрочитання реформаторського вчення стало актуальним серед дослідників сьогодення. Доведено, що інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» є своєрідною педагогічною платформою, джерелом інформації в навчанні та викладанні педагогічних наук, зокрема історії педагогіки, забезпечуючи науковців, викладачів, здобувачів освіти відомостями про ті чи інші педагогічні процеси, персоналії, події. Унаочнено, що ресурс розкриває фонди ДНПБ, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної історичної бібліотеки України, Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та інших книгозбірень, Педагогічного музею НАПН України, спрямовує до відповідних джерел в онлайн-бібліотеці Google Книги, онлайн-бібліотеці європейських країн. Закцентовано, що надалі інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» поповниться новими персоналіями педагогів-реформаторів (Жан Овід Декролі, Генріх Шарельман), розроблення котрих заплановано в межах наукової теми.

Ключові слова: педагоги-реформатори, Георг Кершенштейнер, Марія Монтессорі, Вільгельм Лай, Селестен Френе, Джон Дьюї, Людвіг Гурліт, Роберт Зейдель, історико-педагогічне знання, інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу», Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

The article provides a detailed description of the content and the replenishment of the headings through the prism of historical and bibliographic research of individual biographies of the foreign reformist teachers of the late XIX-early XX centuries of the electronic resource “Outstanding Teachers of Ukraine and the World”: Georg Kerschensteiner, Maria Montessori, Wilhelm August Lay, Célestin Freinet, John Dewey, Ludwig Gurllit and Robert Seidel. The electronic resource, posted on the web portal of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (SSPL), demonstrates the life and scientific achievements of teachers-reformers. A detailed characteristics of the chapters is given: “Biography”, “Bibliography of Works”, “Bibliography of Publications about Life and Activity”, “Full-text Documents”, “Photo Gallery”, “Educational Institutions that Work According to the Teacher’s System”, “Institutions to which the Teacher’s Name is Dedicated”, etc. It is found out that the ideas of the analyzed reformist teachers (ideas of freedom, dignity, child-centeredness, humanism) enter the modern educational process of Ukraine, in particular the new Ukrainian school, and become the basis of modern principles of teaching and upbringing, the vector of the pedagogical movement. It is emphasized why the study, rethinking and re-reading of the reformist teaching has become relevant among of the modern researchers. It is proved that the information and bibliographic resource “Outstanding Teachers of Ukraine and the World” is a sort of pedagogical platform, a sources of information in is a source of information in the teaching and learning of pedagogical sciences, in particular the history of pedagogy, providing scientists, teachers, students with information about certain pedagogical processes, personalities, events. It is demonstrated that the resource reveals the funds of SSPL, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, the National Historical Library of Ukraine, the Scientific Library of M. P. Drahomanov National Pedagogical University and other book collections, Pedagogical Museum of the NAPS of Ukraine, directs to relevant sources in the online library of Google Books, to online libraries of European countries. It is emphasized that in future, the information and bibliographic resource “Outstanding Teachers of Ukraine and the World” will be replenished with new personalities (Jean Ovid Decroli, Heinrich Chareلمان), which development are planned as part of the scientific topic for 2021.

Key words: reformist teachers, Georg Kerschensteiner, Maria Montessori, Wilhelm Lay, Celesten Frenet, John Dewey, Ludwig Gurllit, Robert Seidel, historical and pedagogical knowledge, information and bibliographic resource “Outstanding Teachers of Ukraine and the World”, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

УДК 026:37(477-25):004.738.1WWW:
[004.774.6:37.014.3(091)(100)-
051”18/19”]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-1.4>

Хопта С.М.,
канд. філол. наук,
старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Демидя Є.Ф.,
науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У теперішніх соціальних умовах питання створення нових біографічних знань, використання їх дистанційно за допомогою новітніх інформаційних технологій є одним із вирішальних чинників у науковій та освітній сфері. Зокрема, в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. зазначено, що розвиток наукової цифрової інфраструктури для закладів науки та освіти є визначальним для забезпечення відкритого доступу до наукових даних та знань, подальших наукових досліджень, створення інновацій, продуктів та послуг [9]. Як доречно зауважує професор І. Попик, «в Україні сьогодні триває перегляд самої парадигми історичних та історико-біографічних досліджень, накопичення біографічних знань. Нові інформаційно-комунікаційні технології на кілька порядків збільшили обсяг біографічної інформації та надали якісно нові можливості доступу до неї» [14, с. 14].

Серед установ, які розробляють біографічне знання в Україні (Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Державна наукова установа «Енциклопедичне видання» тощо), вагоме місце займає Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ).

ДНПБ володіє значним за обсягом галузевим інформаційним ресурсом (станом на 01.12.2020 р. – 580 855 примірників [2, с. 13]), що є фундаментом системи науково-інформаційного супроводу розвитку освіти, педагогіки, психології та освітньої практики. Серед завдань, визначених Стратегією розвитку ДНПБ на 2017–2026 рр., – створення умов для вільного й багатоаспектного доступу до інформаційних ресурсів книгозбірні, зокрема через формування в установі сучасного інформаційно-комунікаційного середовища, що забезпечуватиме оперативний та ефективний пошук й отримання інформації незалежно від місця її зберігання; вдосконалення електронного каталогу бібліотеки з урахуванням сучасних тенденцій, зокрема за рахунок розширення бібліографічних відомостей, що розкривають зміст інформаційних ресурсів; створення проблемно-орієнтованих бібліографічних і реферативних баз даних та інших електронних інформаційних ресурсів тощо [15, с. 17].

Віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» сформовано у відкритому доступі на веб-порталі ДНПБ [3] для задоволення потреб в історико-педагогічних біографічних знаннях широкого кола користувачів, зокрема: розробників державної освітньої політики, наукових, науково-педагогічних кадрів, педагогічних працівників, здобувачів освіти. Ресурс створюється фахівцями ДНПБ у межах

наукових досліджень (2008–2015 рр. – керівник П.І. Рогова, з 2015 р. і дотепер – Л.Д. Березівська) і представляє понад 60 персоналій української та зарубіжної педагогіки. Керівник та впроваджувач ресурсу Л.Д. Березівська наголошує, що ресурс не тільки забезпечує інформаційний супровід історико-педагогічної науки, є джерелом для написання дисертацій, планових науково-дослідницьких робіт, уможлиблює якісне проведення масових науково-практичних заходів, але й водночас знайомить дослідників із фондом ДНПБ, зокрема з педагогічними джерелами [1, с. 225].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що темі електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу присвячено чимало праць українських науковців і практиків. Структуру, зміст, статистику використання віртуального біографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» в різні роки висвітлювали Л.Д. Березівська, О.В. Воскобойнікова-Гузєва, Є.Ф. Демида, А.М. Доркену, О.П. Міхно, Т.С. Павленко, Л.О. Пономаренко, В.І. Попик, П.І. Рогова, С.М. Хопта та інші.

Орієнтуючись на визначений Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. вектор міждержавного співробітництва у сфері освіти, спрямований на інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір, що передбачає вивчення досвіду зарубіжних партнерів стосовно модернізації системи освіти [12], ми вбачаємо актуальність у детальному представленні та популяризації персоналій зарубіжних реформаторів кінця ХІХ – початку ХХ ст. – складників електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу».

Мета статті – аналіз і детальна характеристика змісту рубрик персоналій електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ, присвячених визначним історичним постатям світової педагогіки: Георгу Кершенштейнеру, Марії Монтессорі, Вільгельму Лау, Селестену Френе, Джону Дьюї, Людвігу Гурліту та Роберту Зейделю.

Виклад основного матеріалу. Поглиблення та посилення уваги вітчизняних дослідників до осмислення ролі й значення ідей зарубіжної реформаторської педагогіки в системі освіти України як наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст., так і сьогодні – цілком закономірне явище. Адже це пошук прогресивних думок щодо освітніх перетворень у потужному педагогічному русі, який, за висловом О. В. Сухомлинської, «об'єднав педагогів багатьох країн в їхньому бажанні реформувати систему освіти, котра не відповідала вимогам часу і потребам дитини...» [16, с. 774]. Варто зауважити, що протягом останніх років в українській освіті відбувається оновлення її змісту з урахуванням міжнародних стандартів та вимог. Інтеграція численних ідей

реформаторської педагогіки чинить величезний вплив на сучасну українську педагогічну науку й проникає в український освітній процес, віддзеркалюючись в основних постулатах нової української школи. Формула ж нової школи складається з 9-ти ключових компонентів, серед яких на першому місці такі: орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; педагогіка партнерства (учень-учитель-батьки); наскрізний процес виховання, який формує цінності та соціальні навички, готує до життя; нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст та набутти готовності до життя тощо [13, с. 7]. Адже ті науковці та педагоги, котрі переосмислюють і адаптують ідеї зарубіжної реформаторської педагогіки та базові положення Закону України «Про освіту» (2017 р.), Концепцію гуманітарного розвитку України на період до 2021 р. (2012 р.), Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013 р.) та інші основоположні документи, наголошують на таких освітніх пріоритетах, як: «відмова від імперативно-авторитарної педагогіки, малопродуктивних методів навчання, створення умов для формування гуманістичного типу навчально-виховного процесу, виховання творчої, активної особистості, орієнтованої на загальнолюдські цінності та здатної до саморозвитку й самореалізації за нових ринкових умов» [20, с. 6].

Отже, розвиток реформаторської педагогіки кінця XIX – початку XX ст. – цікаве, складне, багатоаспектне й, можна навіть сказати, суперечливе явище. Як доречно зауважує науковець Т. Токарева, «реформаторська педагогіка не була монолітною, її діапазон виявився надзвичайно широким та різноголосим як за вираженням її представниками інтересів різних прошарків суспільства, так і за освітньою спрямованістю цих представників. У складі «реформаторської педагогіки» були представники так званого «громадянського виховання», «нового виховання», «школи праці», «теорії особистості», «експериментальної педагогіки» <...> Педагоги-реформатори справедливо засуджували попередню педагогіку за відокремлення від конкретного об'єкта виховання, за надмірний інтелектуалізм у навчанні, за волюнтаристське втручання в процес розвитку дитини, за ненадання вихованцю права на самостійність, за обмеження його діяльності вузькими, регламентованими можливостями...» [17, с. 153].

В електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» [3] висвітлено понад 60-ти постатей видатних педагогів України й зарубіжжя, серед них 7 педагогів-реформаторів (Георг Кершенштейнер, Марія Монтессорі, Вільгельм Лай, Селестен Френе, Джон Дьюї, Людвіг Гурліт, Роберт Зейдель).

Георг Кершенштейнер (1854–1932) – мюнхенський вчений-педагог, якого вважають засновни-

ком трудової школи, родоначальником дуальної системи професійної підготовки, автором теорії громадянського виховання. Сторінку ресурсу, присвячену цьому педагогу, створено до 165-річчя від дня його народження у 2019 р. У повній мірі її зміст розкрито в статті Є.Ф. Демиди [5]. Окреслимо основні елементи персоналії, що складається із семи рубрик [8]. У рубриці «Біографія» подано опис основних подій життя Г. Кершенштейнера, підготовлений за публікаціями українських науковців Н.П. Волкової, Т.С. Токаревої, М.Д. Ярмаченка.

У двох наступних рубриках «Праці Георга Кершенштейнера» та «Публікації про життя та діяльність Георга Кершенштейнера» розміщено біобібліографію, що презентує наукові праці вченого та документи, в яких аналізується його багатогранна педагогічна творчість. Значна частка цих робіт є одиницями зберігання фонду рідкісних видань ДНПБ та вважаються національним надбанням України (згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2001 р. № 1709, де відповідний статус надається документам 1850–1917 рр. видання). З фонду ДНПБ представлено такі педагогічні твори Г. Кершенштейнера:

– автентичні праці, видрукувані в Німеччині: «Begriff der Arbeitsschule» («Трудова школа», 2-ге видання, 1913), «Das Grundaxiom des Bildungsprozesses und seine Folgerungen für die Schulorganisation» («Основна аксіома освітнього процесу та його наслідки для шкільної організації», 1917), «Der Begriff der Staatsbürgerlichen Erziehung» («Громадянське виховання», 5-те видання, 1923), «Die Entwicklung der zeichnerischen Begabung: neue Ergebnisse auf Grund neuer Untersuchungen» («Розвиток таланту малювання: нові результати завдяки новим дослідженням», 1905), «Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung» («Душа педагога й проблеми педагогічної освіти», 1921), «Grundfragen der Schulorganisation» («Основні питання шкільної організації», 4-те видання, 1921), «Staatsbürgerliche Erziehung der deutschen Jugend» («Державногромадянське виховання німецької молоді», 1901), «Wesen und Wert der naturwissenschaftlichen Unterrichtes» («Математична і природничо-наукова освіта», 1914); лекція «Der mathematisch-naturwissenschaftliche Unterricht» («Викладання математичної науки»), опублікована в збірці «Aufgabe und Gestaltung der höheren schulen» («Завдання та організація середньої школи», 1910); промова «Zur Vorgeschichte der Handelshochschule München» («Про історію Вищої комерційної школи Мюнхена»), оприлюднена у збірнику «Die Aufgaben der Handelshochschule München. Reden und Begrüssungen anlässlich der feierlichen Eröffnung» («Завдання Вищої комерційної школи Мюнхена. Виступи та привітання на церемонії відкриття», 1911);

– праці в україномовному та російськомовному перекладах, зокрема: «Трудова школа», видана в 1920 р. в Катеринославі в кооперативному Товаристві «Каменярь»; фрагменти творів із «Хрестоматії сучасних педагогічних течій» Я. Мамонтова (Харків, 1926 р.); петербурзькі друки – «Основні питання шкільної організації» (1911; 2-ге видання, 1920), «Про характер та його виховання» (1913) тощо.

У переліку праць Г. Кершенштейнера висвітлено також низку публікацій, відомості про які взято з електронних бібліотек, розташованих у мережі Інтернет: Цифрової бібліотеки Німеччини (Deutsche Digitale Bibliothek), електронної бібліотеки Project Gutenberg, онлайн-бібліотеки Google Книги (німецькі видання творів педагога). За гіперпосиланнями надано доступ до повних текстів цих публікацій (editor@innovpedagogy.od.ua).

Серед творчого доробку вченого представлено унікальне видання «Що таке державно-громадянське виховання» (1918) з фонду Педагогічного музею НАПН України. Це авторизований переклад українською мовою із третього лейпцизького видання праці Г. Кершенштейнера «Державно-громадянське виховання німецької молоді», здійснений визначним українським мовознавцем Василем Сімовичем.

У розглядуваній рубриці подано також рецензії на праці Г. Кершенштейнера різних авторів. Критичні матеріали відібрано зі шпальт раритетних періодичних видань: «Die Mittelschule» (1917), «Theologische Literaturzeitung» (1917; 1924), «Theologische Quartalschrift» (1952), «Theologisches Literaturblatt» (1912), «Вестник воспитания» (1911; 1913), «Русская школа» (1913).

Представлено й бібліографічні джерела, які допоможуть у пошуку друківаних творів Г. Кершенштейнера та публікацій про нього: посібник німецьких дослідників (Герхарда Веле та ін.) «Bibliographie Georg Kerschensteiner» (1987), покажчик О.І. Піскунова «Советская историко-педагогическая литература (1918–1957)» (1960). Презентовано сторінку електронного каталогу Німецької національної бібліотеки, що висвітлює бібліографічні дані колекції книжок із фонду книгозбірні, присвячених Г. Кершенштейнеру.

У рубриках «Фотогалерея», «Художня галерея», «Ушанування пам'яті» розміщено світліни видатного німецького педагога (портрети, фото в колі сім'ї та друзів, прижиттєві мистецькі зображення вченого, створені німецькими художниками); віднайдено і згруповано інформаційно-ілюстративні матеріали про заходи щодо увічнення пам'яті Г. Кершенштейнера на його батьківщині. Зокрема, вміщено інформацію про Премію імені Георга Кершенштейнера, яка щорічно присуджується Німецьким фізичним товариством (Deutsche Physikalische Gesellschaft) за значні досягнення у

сфері викладання фізики; представлено довідку про Медаль імені Георга Кершенштейнера; розміщено відомості про навчальні заклади, названі на честь педагога тощо.

Марія Монтессорі (1870–1952) – видатний італійський педагог-гуманіст, психолог, перша в Італії жінка, яка стала доктором медицини. Займалася проблемами виховання й освіти дітей, створила технологію раннього розвитку дитини, систему розвивальних дидактичних засобів, популяризувала педагогічні ідеї у світовій практиці, навчала педагогів, проводила Монтессорі-конгреси. Ці та інші аспекти творчості педагога розкриває в науковій праці С.М. Хопта [19].

Сторінка «Марія Монтессорі» в електронному інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» [11] розкрита в рубриках: «Біографія», «Бібліографія праць М. Монтессорі», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність», «Повнотекстові документи», «Фотогалерея», «Навчальні заклади, які працюють за системою М. Монтессорі».

У рубриці «Біографія» (в основу взято статтю Т.В. Філімонової «Монтессорі Марія» (Енциклопедія освіти. Київ, 2008) та в матеріал із навчального посібника М. Чепіль, Н. Дудник «Педагогіка Марії Монтессорі» (Київ, 2017)) подано основні віхи життя, окреслено творчий шлях та педагогічні ідеї Марії Монтессорі.

Рубрика «Бібліографія праць М. Монтессорі» представляє праці педагога, з якими можна познайомитись у ДНПБ: «Арифметика в детском саду» (1922); «Метод наукової педагогіки та практики його в Домах для дитини» (1913); «Дом ребенка. Метод научной педагогики» (1913), перекладена з італійської мови С.Г. Займовським, доповнена вступними статтями професора Гарвардського університету Генрі Гольмса з англійського та американського видань цієї праці.

У рубриці «Бібліографія публікацій про життя та діяльність» подано наукові надбання про життя та творчість педагога з фонду ДНПБ та інших бібліотек: статті у фахових, науково-популярних журналах, монографії, підручники, дисертації. Зокрема, праці Ю.І. Фаусек «Грамматика у маленьких детей по Монтессори» (1928), «Детский сад Монтессори: опыты и наблюдения в течение двенадцати лет. Работы в детских садах по системе Монтессори» (1926), «Обучение грамоте и развитие речи по системе Монтессори» (1924), «Обучение счету по системе Монтессори» (1924), «Развитие интеллекта у маленьких детей (по Монтессори)» (1922), «Школьный материал Монтессори: грамота и счет» (1929) тощо.

У рубриці «Повнотекстові документи» запропоновано до онлайн-прочитання рідкісні видання з фонду ДНПБ: «Руководство к моему методу. С прибавлением статьи Р. Ландсберг "Опыты школ

в Англії по методу Монтессорі» (1916), «Дом ребенка. Метод научной педагогики» (1913), а також фрагменти педагогічних творів, перекладених з англійської мови, котрі надруковані в посібнику І.М. Дичківської, Т.І. Поніманської «М. Монтессорі: теорія і технологія» (2009): «Про принципи моєї школи», «Самовиховання і самонавчання в початковій школі», «Всотуючий розум».

Рубрика «Фотогалерея» представляє світліни, марки та грошові одиниці із зображенням педагога. На фото – Марія Монтессорі, котра готується до проведення курсу лекцій в Америці (1913 р.), виступає на третьому міжнародному конкурсі з підготовки Монтессорі-вчителів у Римі (Італія, 1915 р.). Представлено світліни квартири-музею Марії Монтессорі в Амстердамі, її будинку в місті К'ярвалле, поштової марки, випущеної італійською поштою у 2007 р. на честь століття відкриття першого Будинку дитини Марії Монтессорі, індійської марки, присвяченої 100-річчю від дня народження М. Монтессорі, банкноти Італії, присвяченої М. Монтессорі, пам'ятника педагогині на католицькому кладовищі, неподалік від міста Ноордвік (Голландія) тощо.

Рубрика «Навчальні заклади, які працюють за системою М. Монтессорі» репрезентує список Монтессорі-закладів України (джерело: Всеукраїнська асоціація Монтессорі-вчителів), серед них дитячі садки та навчальні центри Києва й інших міст.

Постать Селестена Френе (1896–1966) – французького педагога, вчителя, представника так званої «прогресивної педагогіки», автора педагогічних технологій («техніка Френе») розкривається в ресурсі [18] в рубриках «Біографія» (матеріал підготовлено на основі статті І. Дичківської «Школа успіху і радості» С. Френе» з навчального посібника «Інноваційні педагогічні технології». Київ, 2004) та «Бібліографія праць С. Френе» (особливу увагу привертають твори педагога, надруковані в журналі «Шлях освіти» – «Дитячі організації у Франції» (1928), «Сільська школа у Франції» (1927), «Шкільна кооперація у Франції» (1928), та часописі «Рідна школа» – «Педагогічні інваріанти» (1993)).

У рубриці «Бібліографія публікацій про життя та діяльність» цінними джерелами для дослідників історії освіти та науковців стануть праці М. Левіної «Друкована продукція «Друкарні в школі». До статті С. Френе «Техніка навчання» за системою «Друкарня в школі»» (Комуністична освіта. 1933. № 2/3) та Б.Л. Вульфсона «Школа современной Франции» (Новое воспитание. 1970. № 2) тощо.

У рубриці «Повнотекстові документи» представлено уривки творів С. Френе «Сільська школа у Франції», «Еволюція сільської економіки», «Матеріальний стан сільських шкіл».

Інформативною є рубрика «Фотогалерея С. Френе», в якій розміщено портрет педагога,

фотографії С. Френе з дітьми на екскурсії, на уроці, біля верстата.

Постать Вільгельма Августа Лая (1862–1926) – німецького педагога, теоретика експериментальної педагогіки, випускника Фрайбурзького університету, котрий у педагогічній практиці великого значення надавав організації дії, презентовано рубриками: «Біографія Вільгельма Лая», «Бібліографія праць Вільгельма Лая», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність Вільгельма Лая» [10].

У біографічній рубриці за статтею Н.П. Дічек «Лай Вільгельм-Август» (Енциклопедія освіти. Київ, 2008) розкрито основні віхи життя та діяльності педагога. У рубриці «Бібліографія праць Вільгельма Лая» з фонду рідкісних видань ДНПБ презентовано перекладені з німецької твори педагога: «Методика естественно-исторического преподавания» (1914), «Школа действия. Реформа школы сообразно требованиям природы и культуры» (1914), «Экспериментальная дидактика: с подробным изложением учения о мускульном чувстве и воле» (1905); «Экспериментальная педагогика» (1912) та інші.

У «Бібліографії публікацій про життя та діяльність Вільгельма Лая» подано інформацію про дослідження українських (Л. Веремюк, Н. Волкова, Н. Дічек, Л. Лисенко) та зарубіжних учених (Е. Клапаред, Г. Коджаспірова, Е. Мейман), які в тій чи іншій мірі торкалися постаті В. Лая, аналізували його новаційні педагогічні ідеї.

Людвіг Гурліт (1855–1931) – німецький педагог-реформатор, представник теорії вільного виховання, котрий на початку ХХ ст. виступив із різкою критикою змісту і методів навчання в німецькій школі. У ресурсі «Видатні педагоги України та світу» матеріали, присвячені йому, згруповано в рубрики за усталеною структурою [4]. Рубрику «Біографія» сформовано на основі фактів, узятих із наукових публікацій, які містять інформацію про життєдіяльність педагога (Е. Кагаров, Л. Оршанський та ін.), відомостей з авторитетних довідкових інтернет-ресурсів (Geni, Proleksis enciklopedija online).

Рубрика «Праці Людвіга Гурліта» демонструє рідкісні видання педагога, котрі наявні в ДНПБ. Подаємо найосновніші: автентичні – «Erziehung zur Mannhaftigkeit» («Виховання мужності», 1906), «Erziehungslehre» («Про виховання», 1909); книги, перекладені російською, – «О воспитании» (1911), «О творческом воспитании (моя жизнь с моими детьми)» (1911), «Проблемы всеобщей единой школы» (1914); україномовні переклади статей педагога, вміщені в «Хрестоматії сучасних педагогічних течій» Я. Мамонтова (1926) – «Природне виховання», «Що повинна дати нова педагогіка?». Крім того, в рубриці пропонуються бібліографічні описи інтернет-джерел, за гіперпосиланнями в

яких отримується доступ до бібліографії праць Людвіга Гурліта та літератури про нього в електронному каталозі Німецької національної бібліотеки (Лейпциг, Франкфурт-на-Майні), до повних текстів праць, викладених у Цифровій бібліотеці Німеччини та онлайн-бібліотеці Google Книги.

Рубрика «Фотогалерея» демонструє рекламну марку з портретом Л. Гурліта видавництва педагогічної літератури А. Хассе (Прага, Відень, Лейпциг, близько 1895 р.), портрет Л. Гурліта, зроблений в Анакапрі (Італія, 1925 р.), портрети членів родини педагога (матері – Елізабет Гурліт (1822–1909), батька – Луїса Гурліта (1812–1897), німецького і данського художника, представника романтизму, братів – Вільгельма, Корнеліуса, Фріца, дружини Л. Гурліта – Елен Шротцберг тощо).

Рубрика «Ушанування пам'яті» представляє епістолярій педагога в архіві берлінського Музею речей. Переглянути колекцію можна на сайті музею, посилання додається.

Творчі, біографічні та бібліографічні запити про Дж. Дьюї (1859–1952), американського педагога, реформатора освіти й основоположника філософії прагматизму, автора більше 30-ти книг і 900-от наукових статей з педагогіки, філософії, естетики, соціології, ідеї якого мають донині значний вплив на розвиток педагогічної теорії і практики в багатьох країнах світу, можна також знайти в електронному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» [6].

Постать представлена за рубриками: «Біографія» – написана на основі статті Н.П. Дічек «Джон Дьюї» (Енциклопедія освіти. Київ, 2008); «Бібліографія праць Дж. Дьюї» – наповнена відомостями про перекладені з англійської книги педагога – «Школа и общество» (1907), «Психология и педагогика мышления» (1915), «Школа и ребенок» (1923), статті «Моє педагогічне кредо» (Шлях освіти. 1998. № 1) та ін.; «Бібліографія публікацій про життя та діяльність Дж. Дьюї», в якій виділено дисертації В.О. Коваленко «Педагогічні ідеї Дж. Дьюї та їх вплив на педагогічну теорію й практику в Україні (20-ті роки ХХ ст.)» (2000), Н.Г. Кравцової «Педагогічні основи діяльності Чиказької експериментальної школи-лабораторії Джона Дьюї» (2008).

Цікавими є рубрики «Ушанування пам'яті» та «Фотогалерея», котрі розкривають світ педагога крізь призму світлин, настінних малюнків на будівлі університету та його зображеннях на марках.

Постать Роберта Зейделя (1850–1933) – швейцарського педагога-реформатора, одного з перших теоретиків трудової школи, професора Швейцарського федерального технологічного інституту та Цюрихського університету, окреслена в інформаційно-бібліографічному ресурсі за установленними розділами [7]. Подано життєпис педагога (рубрика «Біографія»). Репрезентовано основні

праці Р. Зейделя (рубрика «Праці Р. Зейделя»): автентичні «Arbeitsschule, Arbeitsprinzip und Arbeitsmethode» («Трудова школа, трудовий принцип і трудовий метод», 1910), «Der unbekannte Pestalozzi: der Sozialpolitiker und Sozialpädagoge» («Невідомий Песталоцці: соціальний політик і соціальний педагог», 1909); перекладені з німецької книги («Ручной труд как краеугольный камень гармонического образования», 1909; «Восьмичасовий робочий день», 1917), низка статей зі збірок «Интернациональные проблемы социальной педагогики» (1919), «Настольная книга для работника просвещения трудовой школы» (1923), «Хрестоматія сучасних педагогічних течій» Я. Мамонтова (1926) тощо.

У рубриці «Публікації про життя та діяльність Р. Зейделя» звертаємо увагу на праці В.Л. Архарової, А.П. Пінкевича, Л.Д. Синицького, А. Федорова-Гартвіга та інших, які аналізували діяльність педагога в першій третині ХХ ст., роботи сучасних дослідників Н.Г. Осьмук, С.С. Рунова, Роберта Пфютцнера.

З метою спрямування дослідників освітніх ідей Р. Зейделя до ширшого кола джерел у рубриках подано гіперпосилання на біобібліографічні сторінки педагога в електронних каталогах Німецької національної бібліотеки (Лейпциг, Франкфурт-на-Майні), Цюрихської центральної бібліотеки, Швейцарської національної бібліотеки (Берн), Цифрової бібліотеки Німеччини тощо.

У «Фотогалереї» експонуються світлини Р. Зейделя різних років (1917, 1920, 1930), художній портрет, створений Е. Жилем 1956 р. (з фотографії Е. Цілла 1878 р.). У рубриці «Ушанування пам'яті» розкрито заходи, які демонструють бережливе ставлення і повагу до педагога в Швейцарії і навіть у Німеччині, де він народився і жив до еміграції у 1850–1870 рр. (збереження особового фонду Р. Зейделя у Швейцарському соціальному архіві в Цюриху, позначення його імені в назвах вулиць тощо).

Варто підкреслити, що для формування розглянутих персоналій педагогів-реформаторів електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» використано інформаційні ресурси не лише ДНПБ, але й інших книгозбірень, зокрема Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Національної історичної бібліотеки України, Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та інших бібліотек нашої держави та європейських країн, а також Педагогічного музею НАПН України та доступних в інтернет-мережі онлайн-ресурсів (Google Книги, Project Gutenberg тощо). Відсутні у фонді ДНПБ презентовані джерела забезпечені адресними посиланнями їх фактичного місцезнаходження або можливого повнотекстового доступу в Інтернеті.

Висновки. Простежуючи та аналізуючи тенденцію посилення уваги сучасних вітчизняних дослідників до осмислення ролі та значення ідей зарубіжної реформаторської педагогіки в розвитку теорії і практики навчання, виховання та системи освіти в Україні як наприкінці XIX – у першій третині XX ст., так і сьогодні, наголосимо, що ідеї педагогів-реформаторів (ідеї свободи, гідності, дитиноцентризму, гуманізму) проникають у сучасний освітній процес України, зокрема в нову українську школу, стають її основою та вектором руху (йдеться про запропоновані МОН України концептуальні засади реформування середньої освіти). Тому вивчення, переосмислення та перепрочитання реформаторської педагогіки є актуальним, особливо сьогодні.

Інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» слугує своєрідною педагогічною платформою для подальших наукових розвідок з історії освіти й педагогіки. Ресурс забезпечує істориків педагогіки й науковців інформацією про ті чи інші педагогічні процеси, персоналії, події, структуруючи ці знання в освітній продукт, який є живим та відкритим знанням, котре доповнюється новими персоналіями, фактами, освітніми подіями та педагогічними теоріями.

Реформаторська педагогіка в ресурсі розкрита через сторінки Георга Кершенштейнера, Марії Монтессорі, Вільгельма Лая, Селестена Френе, Джона Дьюї, Людвіга Гурліта та Роберта Зейделя й різнобічно представлена в рубриках: «Біографія педагога», «Бібліографія праць», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність», «Повнотекстові документи», «Вшанування пам'яті», «Фотогалерея» тощо.

Ресурс розкриває фонди ДНПБ та інших бібліотек України та Європи (універсальних і галузевих), допомагає у використанні контенту онлайн-бібліотек зарубіжних країн.

У подальших дослідженнях інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» поповниться новими персоналіями педагогів-реформаторів (Жан Овід Декролі, Генріх Шарельман), розроблення котрих заплановано в межах наукової теми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березівська Л.Д. Електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як основа професійної підготовки педагогів. *Освіта для миру* : зб. наук. пр. учасників VIII Укр.-пол. ; Пол.-укр. наук. форуму (8–10 жовт. 2019 р.) : у 2 т. ; МОН України та ін. Київ ; Переяслав-Хмельницький, 2019. Т. 2. С. 222–228.

2. Березівська Л.Д. Результати діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського НАПН України за 2020 р. та завдання на 2021 р. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України* : матеріали звіту. наук.-

практ. конф. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського за результатами наук. дослідж. у 2020 р., 22 груд. 2020 р., Київ, НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2020. С. 5–22.

3. Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс / наук. керівник Л.Д. Березівська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/> (дата звернення: 29.03.2021).

4. Людвіг Гурліт (1855–1931) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / уклад. Є.Ф. Демида. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/gurlit-l/> (дата звернення: 29.03.2021).

5. Демида Є. Відображення творчого спадку німецького педагога-реформатора кінця XIX – початку XX століття Георга Кершенштейнера в електронному джерельному ресурсі на порталі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. *Наук.-пед. студії*. 2019. Вип. 3. С. 44–55. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/Naук-ped-stud_2019-3.pdf (дата звернення: 29.03.2021).

6. Джон Дьюї (1859–1952) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / уклад. Н.В. Чала. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/dewey-j/> (дата звернення: 29.03.2021).

7. Роберт Зейдель (1850–1933) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / уклад. Є.Ф. Демида. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/zeydel-robert/> (дата звернення: 29.03.2021).

8. Георг Кершенштейнер (1854–1932) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / уклад. Є.Ф. Демида. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/kershenshteyner-h/> (дата звернення: 29.03.2021).

9. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : схвал. розпорядж. Каб. Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. Дата оновлення: 17.09.2020 р. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.03.2021).

10. Вільгельм Август Лай (30.07.1862–09.05.1926) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / уклад. Т.С. Павленко. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/lai-w-a/> (дата звернення: 29.03.2021).

11. Марія Монтессорі (1870–1952) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / уклад.: О.О. Гордій, С.М. Хопта. *Державна нау-*

ково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського : офіц. сайт. URL: <https://dnrb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/10350-2/> (дата звернення: 29.03.2021).

12. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : схвал. Указом Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 29.03.2021).

13. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи : ухвал. рішенням колегії МОН України від 27.10.2016 р. / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 14.04.2021).

14. Попик В.І. Формування сучасної дослідницької парадигми вітчизняної біографіки в роки незалежності України. *Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання* : колект. монографія ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. Київ, 2016. Розд. 1. Підрозд. 1.2. С. 62–95.

15. Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського на 2017–2026 роки : (нова ред.). *НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського* / авт. : Л.Д. Березівська та ін. ; за наук. ред. Л.Д. Березівської. Київ, 2020. 28 с. URL: <https://dnrb.gov.ua/>

wp-content/uploads/2020/06/Strategy_2020.pdf (дата звернення: 29.03.2021).

16. Сухомлинська О.В. Реформаторська педагогіка. *Енциклопедія освіти* / АПН України ; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ, 2008. С. 774.

17. Токарьова Т. Реформаторська педагогіка та можливості її використання в сучасних умовах. *Наук. зап. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. ; Кіровоград, держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2002. Вип. 41. С. 152–155.

18. Селестен Френе (15.10.1896 – 07.10.1966) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / уклад. О.С. Покусова. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського* : офіц. сайт. URL: <https://dnrb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/frene-selosten/> (дата звернення: 29.03.2021).

19. Хопта С. Постать Марії Монтессорі в інформаційно-бібліографічному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Наук.-пед. студії*. 2020. Вип. 4. С. 75–89. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/NPS_2020-4.pdf (дата звернення: 29.03.2021).

20. Чопик Ю., Стражнікова І. Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ століття : монографія ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 264 с.